

بررسی جغرافیایی روند تحولات جمعیت

در غرب کیلان

دکتر نصراله مولایی منجین*

مقدمه

یکی از عناصر بنیادی در برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر کشور جمعیت است. بنابراین آگاهی از چند و چون جمعیت و شناخت ساختار، ابعاد، گستردگی و تحولات آن از ابزارهای مهم تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به شمار می‌رود، بطوری که هرگونه سرمایه‌گذاری برای اجرای برنامه‌های اقتصادی و نیز پرتوان ساختن سرمایه انسانی، بدون توجه و بها دادن به آمار و اطلاعات دقیق جمعیتی امکان‌پذیر نیست.

۱- بیان مساله

جغرافیدان جمعیت، جنبه‌های فضایی را در مورد طبیعت به هم پیوسته مکانها

مطالعه می‌کند و علیرغم بهره‌گیری از علوم جانبی، توجه وی مشخصاً روی وظیفه جغرافیایی تشریح و تفسیر نقش عنصر جمعیت در داخل مبحث واقعیت جغرافیایی متمرکز می‌شود.

با توجه به تنوع محیطی (جغرافیای طبیعی) و تأثیرگذاری آن بر تعداد و توزیع جمعیت، توزیع و پراکندگی جمعیت در بستر جغرافیایی ایران حالت یکنواخت و همسانی ندارد بطوری که بخشی از این سرزمین دارای جمعیت متراکم و بخشهایی نیز با جمعیت پراکنده مواجه هستند. از طرفی نرخ بالای رشد جمعیت در فاصله سرشماری‌های انجام گرفته حکایت از بالا بودن نرخ افزایش جمعیت و کاهش فاصله دو برابر شدن جمعیت در ایران دارد که این امر اگر با رشد اقتصادی جامعه همگون نباشند موجب بروز مشکلات عدیده‌ای در زمینه‌هایی که به جمعیت مربوط می‌شود خواهد شد. با توجه به مطالب فوق مهمترین مسائل جمعیتی ناحیه مورد مطالعه عبارتند از:

- ۱- افزایش جمعیت و رشد بالای آن، بطوری که میزان رشد جمعیت ناحیه مورد مطالعه بالاتر از متوسط استان است.
- ۲- با توجه به عدم توزیع یکنواخت امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی برای سکونتگاه‌های جمعیتی بویژه در نقاط روستایی ناحیه و از آنجایی که الگوی سکونتی روستایی است، روند جریان جمعیت به سوی قطبی شدن سکونتگاهها آن هم در مراکز شهرستان و نقاط شهری هدایت می‌شود.
- ۳- مهاجرت درون‌ناحیه‌ای و برون‌ناحیه‌ای بویژه از نقاط روستایی به روستاهای برخوردار و پرجمعیت، مراکز دهستان، بخش، شهرستان و سایر نقاط شهرستان ناحیه و نیز خارج از ناحیه که در سایر نواحی استان گیلان نیز مصداق پیدا می‌کند.
- ۴- عدم تعادل بین رشد جمعیت و رشد توسعه اقتصادی ناحیه و در نتیجه عدم تعادل در عرضه و تقاضای نیروی کار که موجب افزایش بیکاری در سطح ناحیه مورد مطالعه شده است و متأسفانه این ناحیه به تبعیت از کل استان یکی از نواحی برخوردار از جمعیت بیکار در سطح کشور بشمار می‌رود.

۵- عدم وجود سلسله مراتب منظم و منطقی و کارآمد بین سکونتگاه‌های جمعیتی بویژه از شرق به غرب با توجه به شرایط جغرافیایی حاکم بر ناحیه که موجب عدم تعادل جمعیتی و امکانات و خدمات در غرب و شرق ناحیه مورد مطالعه شده است با توجه به طرح مسائل، دخالت در روند تحولات جمعیت به منظور رفع یا تعدیل مسائل آن در راستای تحقق توسعه ضرورت می‌یابد.

۲- فرضیه‌ها

- ۱- تحولات در جمعیت نقاط روستایی و شهری غرب گیلان در فاصله سالهای ۱۳۲۵ تا ۱۳۷۵ پیش آمده ولی روند تحولات در فاصله سالهای مذکور بویژه در نقاط شهری و روستائی همگون نبوده است.
- ۲- تحولات جمعیتی در غرب گیلان در فاصله سالهای ۱۳۲۵ تا ۱۳۷۵ تحت تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در نقاط شهری بیشتر از نقاط روستایی بوده است.
- ۳- رشد و افزایش جمعیت نقاط شهری ناحیه مورد مطالعه در عدم تعادل و توازن جمعیتی در مقیاس شهرستانی، بخشی و دهستانی نقش مهمی داشته است.
- ۴- کنترل رشد جمعیت و روند افزایش آن از طریق اعمال سیاستهای جمعیتی در نقاط روستایی و شهری امری لازم و ضروری است.
- ۵- ارتقاء سطح آگاهیهای افراد در ناحیه مورد مطالعه در کاهش رشد جمعیت لازم است.

۳- روش تحقیق

برای بررسی روند تحولات جمعیت غرب گیلان و عوامل مؤثر در آن اعم از طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، تاریخی، و اقتصادی، تئوریهای ارائه شده در رابطه با جمعیت از قبیل، تئوری ازدیاد جمعیت، تئوری کاهش جمعیت، تئوری تثبیت جمعیت، تئوری جمعیت متناسب و سیاستهای جمعیتی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است^(۱) که با بررسی آنها بینش نظری لازم برای شناخت، تبیین و برنامه‌ریزی جمعیت در ناحیه مورد مطالعه بدست می‌آید.

با توجه به ماهیت موضوع که عمدتاً مبتنی بر آمار و اطلاعات جمعیتی است، جمع‌آوری اطلاعات و آمار مورد نیاز از طریق بررسی اسناد و مدارک آرشیوی و کتابخانه‌ای بویژه آمارهای جمعیتی نفوس و مسکن غرب گیلان در سالهای مختلف (۷۵-۱۳۴۵) و نیز مطالعات میدانی با تکمیل پرسشنامه خانوار روستایی و شهری از روستاها و شهرهای نمونه بدست آمده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل و شاخص مورد نیاز از فرمولها و روابط موجود در جمعیت‌شناسی و جغرافیای جمعیت استفاده شده است.

۴- مشخصات ناحیه مورد مطالعه

در این تحقیق ناحیه مورد مطالعه شهرستانهای آستارا، تالش، رضوانشهر و ماسال در شمال غرب و بخشی از غرب گیلان در می‌باشد. شرق ناحیه را زمینهای جلگه‌ای و کم‌ارتفاع و غرب آن را ارتفاعات تالش در برگرفته است.

این ناحیه بین ۳۷ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۲۸ درجه و ۲۶ دقیقه عرض جغرافیایی

۱- برای اطلاع از تئوریهای جمعیتی و سیاستهای جمعیتی، رجوع کنید به: مولایی هاشمین، نصراله، بررسی جغرافیایی روند تحولات جمعیت در غرب گیلان با تأکید بر سیاستهای جمعیتی، مطالعه موردی شهرستانهای آستارا و تالش

شمالی و ۲۸ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۱۲ دقیقه طول جغرافیایی شرقی^(۱) واقع شده و ۲۰۰۶ کیلومتر مربع^(۲) وسعت دارة که ۲۷/۲ درصد از مساحت استان گیلان و ۰/۲۲ درصد از مساحت کشور را در برمی‌گیرد.

این ناحیه از شمال به جمهوری آذربایجان، از غرب به استان اردبیل (شهرستانهای نمین، اردبیل و خلخال)، از جنوب به شهرستانهای فومن، صومعه‌سرا و بندرانزلی و از شرق به دریای خزر محدود است. همسایگی با جمهوری آذربایجان و ارتباط استان اردبیل با مرکز کشور از طریق این ناحیه، برخورداری از مواهب خدادادی دریا، جلگه، کوهپایه و کوهستان موقعیت ویژه‌ای را به این ناحیه بخشیده است.

براساس آخرین تقسیمات اداری، ناحیه مورد مطالعه شامل ۲ شهرستان، ۵ بخش، ۱۵ دهستان (۱۶ درصد از دهستانهای گیلان)، ۶۷۲ روستا (حدود ۲۲ درصد از روستاهای دهستان) و ۵ نقطه شهری (۱/۱۶ درصد از شهرهای استان) است.^(۳) ۲۹/۸ درصد از سکونتگاههای این ناحیه دارای موقعیت ساحلی - جلگه‌ای و ۵۰/۲ درصد بقیه از موقعیت کوهپایه‌ای - کوهستانی برخوردار هستند و اغلب سکونتگاههای روستایی و تمامی نقاط شهری غرب گیلان در قسمت ساحلی - جلگه‌ای استقرار یافته‌اند.

غرب گیلان از یک قسمت ساحلی - جلگه‌ای با سکونتگاههای شهری و روستایی زیاد و جمعیت قابل توجه و از یک قسمت کوهپایه‌ای - کوهستانی در غرب آن تشکیل شده است و هرچه از شرق ناحیه به غرب حرکت کنیم بر ارتفاع آن افزوده می‌شود و تا

۱- فرهنگ جغرافیای روستاهای کشور - ۲. شهرستان آستارا، انتشارات سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۷۵ و فرهنگ

جغرافیای روستایی کشور - ۶. شهرستان تالش، سازمان نقشه‌برداری کشور ۱۳۷۱

۲- یافته‌های آماری منتخب گیلان ۱۳۷۰، معاونت آمار و اطلاعات سازمان برنامه بودجه گیلان، ۱۳۷۱

۳- از نیمه دوم سال ۱۳۷۶ تغییراتی در تقسیمات اداری شهرستان تالش بوجود آمده و به موجب آن بخش‌های رضوانشهر و ماسال و شاندرمن به شهرستان تبدیل شدند و براین اساس تعداد شهرستانهای ناحیه مورد مطالعه به ۴ شهرستان رسید و در این بررسی با توجه به استفاده آمار سال ۱۳۷۵ شهرستانهای جدید در قالب بخش مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

خط رأس ارتفاعات تالش که به شهرستانهای نمین، اردبیل، کوثر و خلخال محدود می‌شود ادامه می‌یابد. اقلیم مرطوب و معتدل و نیمه مرطوب سرد در شرق و غرب ناحیه، جریان رودخانه‌های متعدد از غرب به شرق که به دریای خزر می‌ریزند، خاکهای حاصلخیز جلگه‌ای در شرق و کوهپایه‌ای و کوهستانی کم‌عمق در غرب، پوشش گیاهی جنگلی و مراتع غنی، فعالیت غالب کشاورزی از شرق به غرب ناحیه به ترتیب، صید و صیادی (ماهیگیری)، زراعت برنج، باغداری، زنبورداری و دامداری و نیز زبان ترکی (آذری)، تالشی و مذاهب شیعی و سنی و ... از ویژگیهای عمده غرب کیلان به شمار می‌روند.

نقشه شماره ۱- موقعیت غرب کیلان در استان کیلان

۵- تعداد، توزیع و تراکم جمعیت

بررسی آمار تعداد خانوارهای غرب گیلان نشان می‌دهد که از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ تعداد خانوارها افزایش یافته است ولی درصد افزایش در مناطق شهری و روستایی و شهرستانهای ناحیه متفاوت بوده است تا جایی که سهم خانوارها در نقاط شهری به علت تبدیل برخی از نقاط روستایی به نقطه شهری، مهاجریپذیری شهرها، مهاجرت از نقاط روستایی به نقاط شهری از داخل ناحیه و خارج از ناحیه از سال ۱۳۴۵ تاکنون افزایش یافته و در عوض سهم خانوار روستایی با کاهش مواجه بوده است.

بعد خانوار در غرب گیلان با نوسان اندک در فاصله سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ حدود ۵/۵ نفر بوده است و این رقم در مناطق شهری ۵/۱ و در مناطق روستایی ۵/۷ نفر بوده است، به تبعیت از افزایش تعداد خانوارها، تعداد جمعیت نیز در فاصله سالهای فوق با نرخهای متفاوت افزایش یافته است. بررسی تغییرات جمعیت نیز در غرب گیلان و شهرستانهای آستارا و تالش نشان می‌دهد که نقاط روستایی به جهت تعداد زیاد جمعیت آنها در مقایسه با نقاط شهری درصد بیشتری از کل تغییرات جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند ولی از نظر درصد تغییرات بویژه فاصله سالهای ۷۰ تا ۷۵ میزان و سهم تغییرات در مناطق شهری خیلی بیشتر از نقاط روستایی بوده است. جمعیت غرب گیلان از ۱۵۱۵۹۶ نفر در سال ۱۳۴۵ به ۳۲۵۶۷۴ نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته و میانگین تغییرات در فاصله سرشماری‌ها ۵۸۰۲۶ نفر بوده، یعنی در هر سال تعداد ۵۸۰۳ نفر به جمعیت ناحیه اضافه شده است.

از مجموع ۳۲۵۶۷۴ نفر جمعیت غرب گیلان در سال ۱۳۷۵، ۲۹/۴۵ درصد در نقاط شهری، ۷۰/۵۵ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند.

۵-۱- شهرنشینی

میزان جمعیت شهری ناحیه از سال ۱۳۴۵ به بعد در نتیجه افزایش تعداد نقاط شهری از دو نقطه به پنج نقطه شهری در سال ۱۳۶۵، مهاجرت از روستاهای ناحیه به نقاط شهری و نیز رشد طبیعی جمعیت شهری از ۱۰/۸ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۲۹/۴۵

درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است و بطور متوسط سالیانه تعداد ۲۶۸۹ نفر به جمعیت شهری افزوده شده است.

با توجه به الگوی سکونت‌گزینی روستایی ناحیه، درصد شهرنشینی در غرب گیلان مانند کل استان گیلان پایین‌تر از کل کشور است بطوری که براساس آخرین سرشماری عمومی کشور ۲۹/۴۵ درصد از جمعیت در مناطق شهری بسر می‌برند. افزایش تعداد و درصد (سهم) جمعیت نقاط شهری، در شهرهای غرب گیلان در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ متغیر بوده است. بیشترین میزان تغییرات جمعیت در بین شهرهای ناحیه به شهرهای تالش و آستارا بعنوان مراکز شهرستان مربوط می‌شود. البته جمعیت زیاد شهرستان تالش، تعداد زیاد نقاط روستایی و جریانه‌های داخلی جمعیت از نقاط روستایی به مرکز شهرستان موجب گردیده که درصد تغییر جمعیت در این شهر بیش از سایر شهرهای ناحیه و شهرستان تالش باشد.

۲-۵- روستانشینی

غرب گیلان از نظر استقرار جمعیت چهره روستایی دارد و سهم جمعیت روستایی ناحیه در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ همواره کاهش یافته و از ۸۹/۲ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۷۰/۵۵ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. مهاجرت از روستاها به شهرها و تبدیل برخی از روستاها به نقطه شهری از علل عمده کاهش درصد جمعیت روستایی ناحیه بشمار می‌روند.

مقایسه تعداد جمعیت روستایی ناحیه در سطوح دهستانی در فاصله سالهای ۱۳۷۵-۱۳۵۵ نشان می‌دهد که توزیع جمعیت در دهستانهای ناحیه نامتعادل بوده است بطوری که دهستانهای حیران (شهرستان آستارا)، کوهستانی تالش و ییلاقی ارده (شهرستان تالش) در غرب ناحیه با موقعیت کوهستانی و امکانات محدود از نظر جذب و نگهداشت جمعیت بین ۱ تا ۳ درصد از جمعیت روستایی ناحیه کمترین و دهستانهای گرگانرود، دیناچال، لیسار، شاندرمن و اسالم (شهرستان تالش) در شرق ناحیه با موقعیت جلگه‌ای و کوهپایه‌ای و امکانات مناسب از نظر جذب جمعیت با بیش از ۱۰

درصد جمعیت روستایی ناحیه بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند و بقیه دهستان‌ها نیز بین ۳ تا ۱۰ درصد از جمعیت روستایی ناحیه را در خود جای داده‌اند. با توجه به عدم توزیع یکنواخت جمعیت در دهستان‌ها ناحیه و ظرفیت‌های متفاوت از نظر جمعیت‌پذیری، میزان تغییرات جمعیت نیز در سطح دهستانها یکسان نبوده است (جدول شماره ۱).

براساس آمار سال ۱۳۷۴ از کل نقاط روستایی غرب گیلان ۴۹/۸ درصد در نواحی پست و جلگه‌ای و ۵۰/۲ درصد در نواحی کوهپایه‌ای و کوهستانی واقع شده‌اند که با توجه به شرایط مناسب محیطی بخش جلگه‌ای، درصد قابل توجهی از جمعیت ناحیه در این بخش استقرار یافته است.

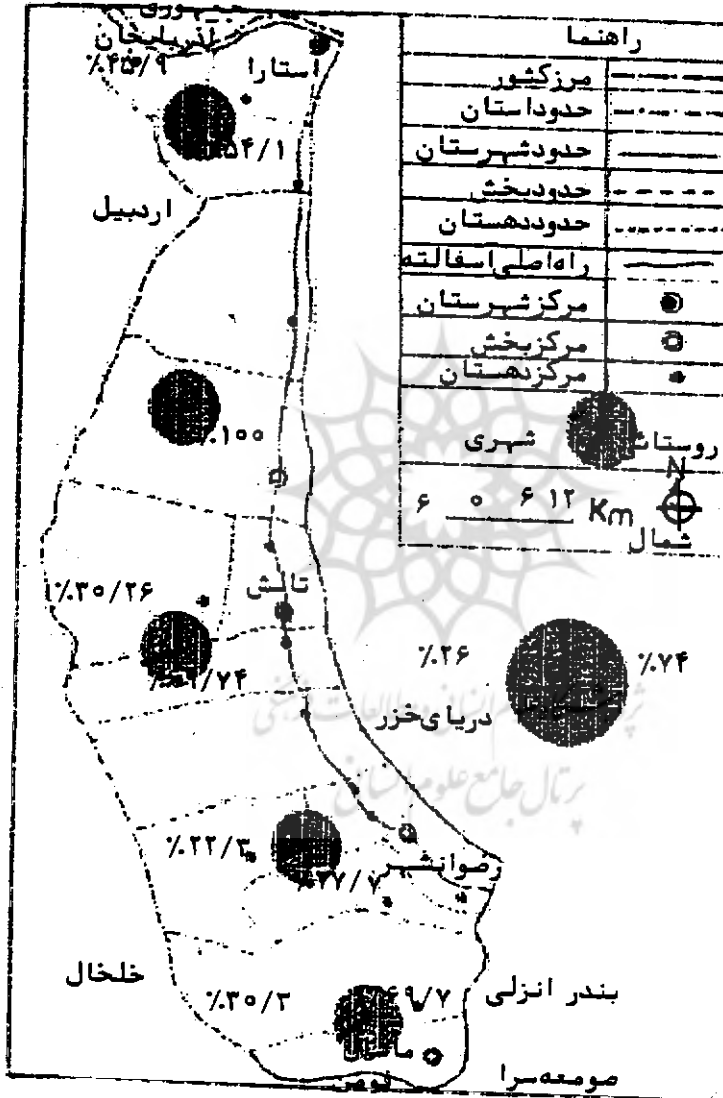
۵-۳- کوچ‌نشینی

در غرب گیلان بویژه شهرستان تالش به جهت کوهستانی بودن غرب ناحیه و برخورداري از مراتع غنی در فصل گرم سال و گرمای طاقت‌فرسا به همراه فعالیت زراعی و عدم امکان تعلیف دامها و نیز عادت جلگه‌نشینان به علت برخورداري ارتفاعات از سابقه زیاد سکونت‌گزینی در مقایسه با بخش شرقی ناحیه ارتباط بین جلگه و کوهستان به دو شکل صورت می‌گیرد:

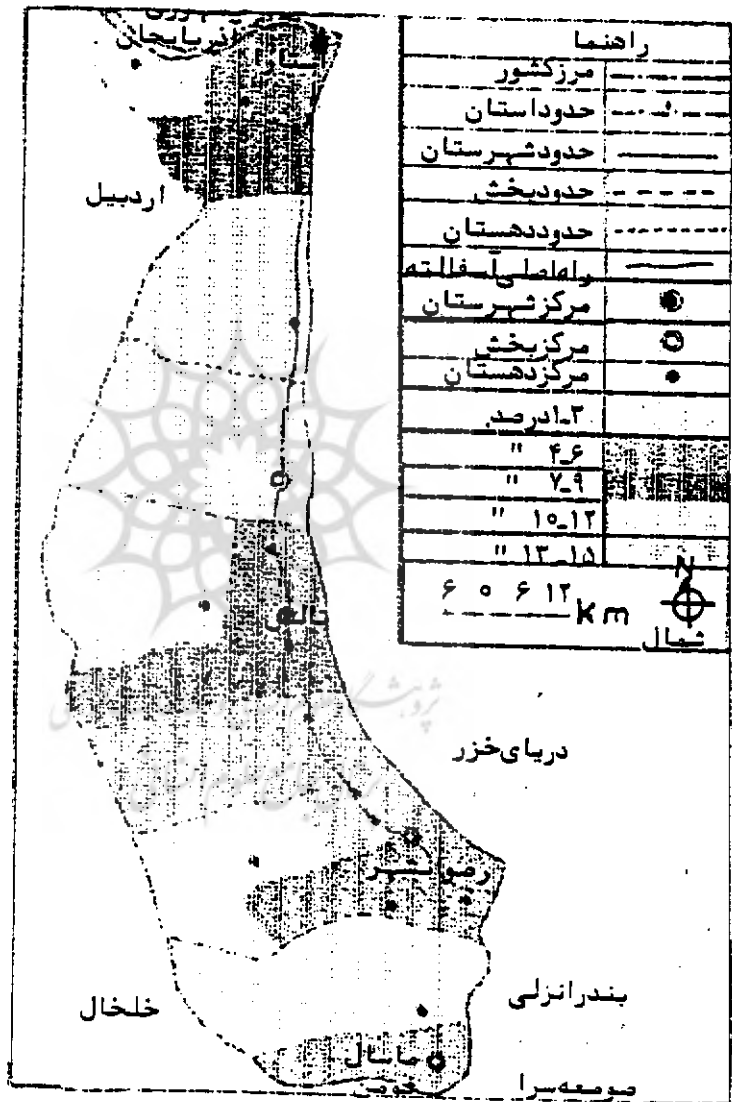
یکی کوچ کشاورزان بالاخص برنجکاران که معمولاً از اواخر خرداد ماه آغاز می‌گردد و بیلاق آنها در ارتفاعات متوسط (میان‌بند) می‌باشد و برای برداشت برنج در نیمه مرداد ماه به محل استقرار دائمی خود مراجعت می‌کنند و اغلب از راههای ماشین‌رو و بصورت یک روزه رفت و برگشت انجام می‌گیرد.

دومی کوچ دامدارانی است که در قالب نیمه نوما دیزم و ترانس‌هومانس (رمه گردانی) بدون پرداختن به فعالیت‌های زراعی در محدوده قشلاقی، میان بند و بیلاق صورت می‌گیرد.

نقشه شماره ۲- درصد جمعیت شهری و روستایی غرب گیلان به تفکیک بخش

نقشه شماره ۳- سهم (درصد) جمعیت نقاط روستایی غرب گیلان
برحسب دهستان

جدول شماره ۱- توزیع جمعیت غرب گیلان به تفکیک مناطق شهری و

روستایی در سالهای ۱۳۷۵-۱۳۳۵

سال	مناطق		غرب گیلان			شهرستان آستارا			شهرستان تالش		
			جمع	شهری	روستایی	جمع	شهری	روستایی	جمع	شهری	روستایی
۱۳۳۵	تعداد خانوار		۲۷۹۳۷	۳۲۹۸	۲۴۶۳۹	۵۳۲۸	۲۰۸۱	۳۲۴۷	۲۲۶۰۸	۱۲۱۷	۲۱۳۹۱
	جمعیت (نفر)	تعداد	۱۵۰۱۶۷	۱۶۴۱۴	۱۳۳۷۵۳	۲۹۱۷۳	۱۰۵۳۷	۱۸۶۳۶	۱۲۲۴۲۳	۵۸۷۷	۱۱۶۵۴۶
۱۳۵۵	تعداد خانوار		۳۴۸۱۵	۶۴۲۹	۲۸۳۸۶	۶۶۳۲	۲۷۷۷	۳۸۵۵	۲۸۱۸۳	۳۶۵۲	۲۴۵۳۱
	جمعیت (نفر)	تعداد	۱۹۳۴۶۳	۳۲۸۷۵	۱۶۰۵۸۸	۳۵۹۴۵	۱۴۱۵۰	۲۱۷۹۵	۱۴۷۵۱۸	۱۸۷۲۵	۱۲۸۷۹۳
۱۳۶۵	تعداد خانوار		۵۰۷۲۷	۱۴۲۵۳	۳۶۴۷۴	۱۰۱۹۶	۵۰۶۱	۵۱۳۵	۴۰۵۳۱	۹۱۹۲	۳۱۳۳۹
	جمعیت (نفر)	تعداد	۲۸۳۱۲۰	۷۲۶۶۶	۲۱۰۴۵۴	۵۳۳۴۰	۲۴۲۸۹	۲۹۰۵۱	۲۲۹۷۸۰	۴۸۳۷۷	۱۸۱۴۰۳
۱۳۷۰	تعداد خانوار		۵۵۳۸۰	۱۶۲۶۸	۳۹۱۱۲	۱۱۱۸۶	۵۶۶۴	۵۵۲۲	۴۴۱۹۴	۱۰۶۰۴	۳۳۵۹۰
	جمعیت (نفر)	تعداد	۳۱۰۹۲۴	۸۳۶۳۰	۲۲۷۲۹۴	۵۹۲۱۱	۲۷۱۹۴	۳۲۰۱۷	۲۵۱۷۱۳	۵۶۳۳۶	۱۹۵۲۷۷
۱۳۷۵	تعداد خانوار		۶۵۴۷۷	۲۰۷۹۶	۴۴۶۸۱	۱۳۵۱۷	۷۰۳۹	۶۴۷۸	۵۱۹۶۰	۱۳۷۵۷	۳۸۲۰۳
	جمعیت (نفر)	تعداد	۳۲۵۶۷۴	۹۵۹۰۴	۲۲۹۷۷۰	۶۳۲۵۴	۳۰۶۶۶	۳۲۵۸۸	۲۶۲۴۲۰	۶۵۲۳۸	۱۹۷۱۸۲

با توجه به تعریف عشایر کوچنده و براساس سرشماری عشایر کوچنده کشور، در سال ۱۳۶۶ و عدم شمول کوچ‌نشینان و کوه‌نشینان غرب گیلان به جزء تعداد اندکی از آنها در بخش گرگانرود از شهرستان تالش بقیهٔ این زمره عشایر کوچنده قرار نگرفته‌اند. لذا آرائه آماری از تعداد و درصد کوچ‌نشینان و کوه‌نشینان غرب گیلان بصورت دقیق امکان‌پذیر نبوده و این امر مستلزم مطالعه دقیق ناحیه می‌باشد ولی

علیرغم نبود آمارهای جمعیتی، کوچ‌نشینان غرب گیلان بعنوان جامعه سوم در کنار جوامع شهری و روستایی در سطح استان مطرح می‌باشند. براساس آمار سال ۱۳۶۶ در مجموع ۲۷۸ خانوار و ۲۶۶۰ نفر در زمان بیلاق و ۲۷۶ خانوار و ۲۶۴۹ نفر در زمان قشلاق مشتمل بر سه طایفه علملو، آقاجانی و مشایخ در بخش کرگانرود تالش پراکنده شده‌اند.

۵-۲- تراکم جمعیت

با توجه به افزایش جمعیت غرب گیلان در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ تراکم جمعیت روند افزایشی داشته است بطوری که از ۲۷/۸ نفر در کیلومتر مربع در سال ۱۳۴۵ به ۸۱/۳ نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. اگرچه میزان تراکم جمعیت در مقایسه با کل کشور بالاست ولی در مقایسه با استان گیلان کمتر بوده و به ۱۲ نفر می‌رسد. از آنجائی که تراکم نسبی بیان‌کننده توزیع واقعی جمعیت نیست محاسبه تراکم بیولوژیکی (زیستی) در سطح ناحیه نشان می‌دهد که تراکم بیولوژیکی غرب گیلان در سال ۱۳۷۵، ۶/۸۹ نفر در هکتار یا ۶۸۹ نفر در کیلومتر مربع بوده که فشار بر منابع را با توجه به محدودیت‌های محیطی بویژه در غرب ناحیه نشان میدهد. در این بین شهرستان آستارا به جهت کمی وسعت اراضی آبی و دیمی و درصد زیاد شهرنشینی با ۱۱/۷۶ نفر در هکتار و ۱۱۷۶ نفر در کیلومتر مربع از متوسط غرب گیلان و کل استان بیشتر بوده است (جدول شماره ۲ و ۳).

جدول شماره ۲ - میزان تراکم نسبی و بیولوژیکی جمعیت غرب گیلان ۱۳۷۵

مناطق	شرح	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
غرب گیلان	جمعیت	۱۵۱۵۹۶	۱۹۳۴۶۳	۲۸۳۱۲۰	۳۱۰۹۲۴	۳۲۵۶۷۴
	مساحت (کیلومتر مربع)	۴۰۰۶	۴۰۰۶	۴۰۰۶	۴۰۰۶	۴۰۰۶
	تراکم نسبی	۳۷/۸	۴۸/۳	۷۰/۷	۷۷/۶	۸۱/۳
شهرستان آستارا	جمعیت	۲۹۱۷۳	۳۵۹۴۵	۵۳۳۴۰	۵۹۲۱۱	۶۳۲۵۴
	مساحت (کیلومتر مربع)	۳۳۴	۳۳۴	۳۳۴	۳۳۴	۳۳۴
	تراکم نسبی	۸۷/۳	۱۰۷/۶۲	۱۵۹/۷	۱۷۷/۳	۱۸۹/۴
شهرستان تالش	جمعیت	۱۲۲۴۲۳	۱۵۷۵۱۸	۲۲۹۷۸۰	۲۵۱۷۱۳	۲۶۲۴۲۰
	مساحت (کیلومتر مربع)	۳۶۷۲	۳۶۷۲	۳۶۷۲	۳۶۷۲	۳۶۷۲
	تراکم نسبی	۳۳/۳	۴۲/۹	۶۲/۶	۶۸/۵۵	۷۱/۵

جدول شماره ۳ - میزان تراکم نسبی و بیولوژیکی جمعیت غرب گیلان ۱۳۷۵

شهرستان	جمعیت (نفر)	مساحت (کیلومتر مربع)	تراکم نسبی به نفر (در هر کیلومتر مربع)	مساحت زمینهای آبی و دیمی (هکتار)	تراکم بیولوژیکی به نفر (هکتار)	تراکم بیولوژیکی به نفر (کیلومتر مربع)
استان گیلان	۲۲۴۱۸۹۶	۱۴۷۱۱	۱۵۲/۴	۳۵۰۱۴۹	۶/۴	۶۴۰
غرب گیلان	۳۲۵۶۷۴	۴۰۰۶	۸۱/۳	۴۷۲۸۲	۶/۸۹	۶۸۹
آستارا	۶۳۲۵۴	۳۳۴	۱۸۹/۴	۵۳۷۹	۱۱/۷۶	۱۱۷۶
تالش	۲۶۲۴۲۰	۳۶۷۲	۷۱/۵	۴۱۹۰۳	۶/۲۶	۶۲۶

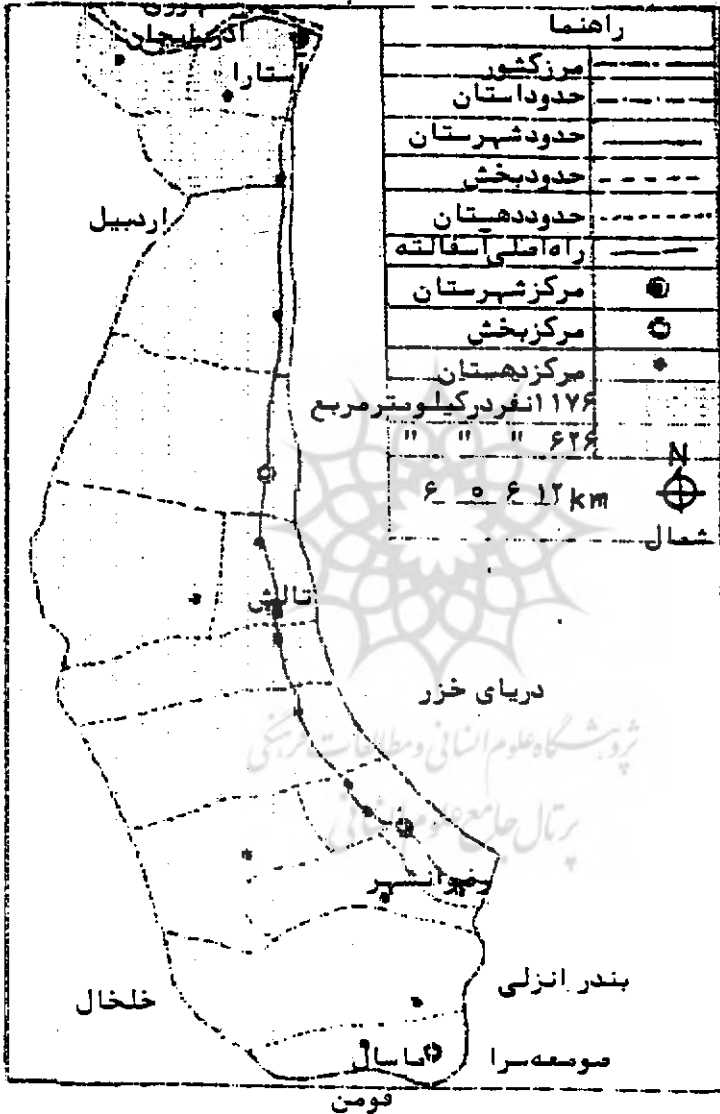
مأخذ: آمار استان گیلان سال ۱۳۷۴، سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، ۱۳۷۵، گزارش مقدماتی نتایج

سرشماری نفوس و مسکن استان گیلان ۱۳۷۵، سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، ۱۳۷۶

نقشه شماره ۲- تراکم نسبی جمعیت در غرب گیلان به تفکیک شهرستان

نقشه شماره ۵- تراکم بیولوژیکی جمعیت در غرب گیلان به تفکیک شهرستان

۶- ترکیب جنسی و سنی جمعیت

۶-۱- ترکیب جنسی

از مجموع جمعیت ساکن در نقاط شهری و روستایی غرب گیلان همواره سهم مردان کمی بیش از سهم زنان بوده ولی در سرشماری سال ۱۳۷۵ به جهت تأثیرپذیری از درصد جمعیت مردان در شهرستان تالش سهم مردان با $۰/۲$ اختلاف کمتر از زنان بوده است. عواملی چون، افزونی تعداد نوزادان پسر در بدو تولد، اختلاف در نرخ مرگ و میر در سنین مختلف و اختلاف جنس در موقع مهاجرت در نوسانات جنسی ناحیه مؤثر می‌باشد که در مورد سرشماری سال ۱۳۷۵، اعمال سیاستهای کنترل جمعیت بویژه تنظیم خانواده و کاهش رشد جمعیت و نیز مهاجرت از ناحیه (که اغلب در سنین فعال توسط مردان صورت می‌گیرد) بسیار مؤثر بوده است.

۶-۲- ساخت سنی

غرب گیلان مانند سایر نواحی کشور، جمعیتی جوان دارد که این امر ناشی از باروری بالای آن است. نگاهی به تعداد جمعیت ۴-۰ ساله در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ نشان میدهد که بطور جمعیت ناحیه از نظر موالید اضافه شده که بالاترین میزان به سال ۱۳۶۵ با ۵۰۴۵۹ نفر مربوط می‌شود که همین امر موجب افزایش میزان رشد جمعیت غرب گیلان شده است.

با توجه به اجرای سیاستهای جمعیتی و برنامه‌های تنظیم خانواده از سال ۱۳۶۸ تاکنون، تعداد و درصد جمعیت کمتر از ۱۵ سال در سرشماری سال ۱۳۷۵ در سطح ناحیه و شهرستانهای تابعه کاهش یافته و به کمترین حد خود در فاصله سالهای ۷۵-۴۵ رسیده است و در عوض تعداد و درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر، افراد ۱۵ تا ۶۴ ساله افزایش یافته و به بالاترین حد خود در طی سالهای ۷۵-۱۳۴۵ رسیده است (نمودار شماره ۱).

۷- سواد

بررسی آمارهای مربوط به تعداد و درصد باسوادان در جمعیت ۶ ساله و بالاتر

غرب کیلان از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که مداوم بر میزان باسوادان ناحیه افزوده شده است بطوری که از ۲۹/۲۳ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۷۸/۲۳ درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است.

بیشترین میزان افزایش درصد باسوادی با ۷۳/۳ درصد افزایش در فاصله سالهای ۵۶-۱۳۴۵ بوده که با گسترش مراکز آموزشی در نقاط شهری و روستایی، افزایش آگاهیهای اجتماعی و فراهم بودن امکانات اقتصادی در مورد سوادآموزی زنان و مردان، توسعه شهرنشینی از ۱۳۴۵ به بعد، تحصیلات رایگان و نیز پایین بودن میزان باسوادی در سال ۱۳۴۵ در ارتباط است. بطوریکه با افزایش میزان باسوادی در سطح ناحیه، میزان درصد افزایش باسوادی کاسته شده است.

افزایش درصد باسوادی در نقاط شهری و روستایی و نیز بین زنان و مردان و کاهش فاصله باسوادی بین هرکدام به تبعیت از کل ناحیه صورت گرفته است. لازم به توضیح است که میزان باسوادی در شهرستان آستارا به جهت تعداد کم نقاط روستایی و سهم بالای جمعیت شهری در مقایسه با شهرستان تالش و متوسط غرب کیلان بالا است.

۸- ساختمان شغلی جمعیت

با توجه به تعریف بخش اقتصادی سازمان ملل متحد افرادی که در بین سنین ۶۴-۱۵ سال هستند از نظر اقتصادی فعال محسوب می‌شوند. براین اساس میزان جمعیت فعال غرب کیلان از سال ۱۳۴۵ به بعد با افزایش مواجه بوده و از میزان ۴۷/۴ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۵۶/۱۶ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است.

توزیع جمعیت فعال در بخشهای کشاورزی، صنعت و خدمات در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ نشان می‌دهد که درصد شاغلین در بخش کشاورزی در غرب کیلان ۲۷/۲ درصد کاهش یافته و در عوض به درصد شاغلین در بخش صنعت و خدمات اضافه شده است. البته بیشترین میزان افزایش به بخش خدمات با ۱۹/۸ درصد مربوط

می‌شود.

براساس آمار سال ۱۳۷۵ ساخت اقتصادی در غرب گیلان و شهرستان تالش به ترتیب، کشاورزی، خدمات و صنعت با ۲۲/۳، ۴۹/۳، ۲۰ درصد و ۲۵/۱، ۱۶/۶، ۱۵/۶ درصد و در شهرستان آستارا به ترتیب خدمات، صنعت و کشاورزی با ۶۰/۲، ۲۱/۰، ۱۸/۸ درصد بوده است.

میزان بیکاری نیز در غرب گیلان با نوساناتی در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۳۵ کاهش یافته و از ۱۹/۲۲ درصد به ۶/۲۲ درصد رسیده است.

البته میزان بیکاری در نقاط روستایی همواره بیشتر از کل ناحیه و نقاط شهری بوده است و با احتساب بیکاری فصلی و پنهان که در نقاط روستایی تقریباً بطور متوسط حدود ۱۸۰ روز از سال بیکارند و همین امر نیز موجب پایین بودن سطح زندگی و درآمد پایین و نهایتاً هدایت جمعیت فعال به طرف شهرها می‌شود، رقم بالایی را به خود اختصاص می‌دهد که در آمارهای فوق منعکس نشده است (جدول شماره ۴).

۹- مهاجرت

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۳۵ از ۱۳۹۰۸۴ نفر جمعیت غرب گیلان، ۸/۷۶ درصد یا ۱۲۰۶۸ نفر مهاجر بوده است این رقم در سال ۱۳۷۰ به ۲۱ درصد افزایش یافته است و این روند همچنان ادامه دارد. میزان مهاجرت در شهرستان آستارا با ۲۲/۶ درصد از شهرستان تالش (با ۱۲/۳ درصد) در سال ۱۳۷۰ و کل ناحیه بالا بوده است.

همچنین مقایسه آمار مهاجرین در نقاط شهری و روستایی ناحیه نشان می‌دهد که اولاً میزان درصد مهاجرین در نقاط شهری بیشتر از نقاط روستایی و کل نقاط شهری و روستایی است. ثانیاً حجم مهاجرت به نقاط روستایی به جهت نبود امکان اشتغال و عواملی که موجب جذب جمعیت می‌شود کمتر از نقاط شهری و کل ناحیه می‌باشد. ثالثاً افزایش مهاجرت از نقاط روستایی ناحیه و خارج از ناحیه به نقاط شهری موجب گشته که حجم مهاجرت به نقاط شهری غرب گیلان بویژه مراکز شهرستانهای آستارا و تالش

زیادتر باشد.

از نظر بعد (مسافت) مهاجرت یعنی فاصله بین مبدأ و مقصد می‌توان گفت در سال ۱۳۴۵ مهاجرینی که متولدین شهرستانهای دیگر استانهای کشور بوده‌اند ۵/۷ درصد از کل جمعیت غرب کیلان را در برمی‌گرفته‌اند و در مقایسه با متولدین در شهرستانهای دیگر استان کیلان با ۲/۹۴ درصد در درجه اول قرار داشتند. بعبارت دیگر بیشترین درصد مهاجرین را افرادی تشکیل می‌داد که تحرکی در سطح استانهای مختلف کشور بویژه استان اردبیل (در شهرستانهای اردبیل و خلخال به سبب همجواری با غرب کیلان) داشته‌اند و تحرکهای مکانی نزدیک کمتر از مکانهای جغرافیایی با فاصله دور بوده است و تاکنون نیز این روند ادامه داشته است. البته جابجایی‌های درون ناحیه‌ای بیشترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند.

علیرغم متنوع بودن انگیزه‌های مهاجرت از غرب کیلان و بالعکس، انگیزه تعیین‌کننده مهاجرت قصد برخورداری از امکانات مناسب اقتصادی اعم از کشاورزی، صنعت و خدمات، تسهیلات رفاهی و زیربنایی و نظایر آن بوده است.

۱۰- افزایش و رشد جمعیت

در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵ تعداد جمعیت غرب کیلان ۱۵۱۵۹۶ نفر بوده است که با رشد سریع (۲/۶ درصد در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵) رو به افزایش گذاشت و طی مدت ۳۰ سال بیش از ۲ برابر شده است. بطوری که در سال ۱۳۷۵ به ۲۲۵۶۷۴ نفر بالغ شده است و روند مذکور در شهرستانهای آستارا و تالش صادق بوده است.

افزایش و نرخ رشد جمعیت در غرب کیلان و شهرستانهای تابعه در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ ثابت و منطقی نبوده است بطوری که اولاً درصد افزایش و نرخ رشد جمعیت تا سال ۱۳۶۵ روند افزایشی داشته و در طی سالهای ۶۵-۱۳۴۵ به بالاترین میزان خود (یعنی ۲/۸۸ درصد در غرب کیلان، ۴/۰۳ درصد در شهرستان آستارا و ۳/۸۵ درصد در شهرستان تالش) رسیده و از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ است سیر نزولی داشته است. تعقیب

سیاست‌های جمعیتی بویژه برنامه‌های تنظیم خانواده موجب کاهش جمعیت و رشد آن در غرب گیلان شده است و براساس آمار سال ۱۳۷۵ میزان رشد جمعیت در غرب گیلان و شهرستانهای آستارا و تالش به ترتیب به ۰/۹۳، ۱/۳ و ۰/۸۴ درصد کاهش یافته است.

۱-۱۰- افزایش و رشد جمعیت در نقاط شهری

نقاط شهری نیز به تبعیت از کل ناحیه از افزایش و رشد جمعیت برخوردار بوده‌اند. بطوری که جمعیت نقاط شهری غرب گیلان با رشدی در حدود ۷/۲ درصد در سال ۱۳۵۵ تا ۲/۷۸ درصد در سال ۱۳۷۵ از ۱۶۴۱۴ نفر به ۹۵۹۰۴ نفر افزایش یافته است. بالاترین میزان رشد جمعیت در نقاط شهری غرب گیلان و شهرستانهای آستارا و تالش به ترتیب به سالهای ۱۳۶۵ با ۸/۲۵ و ۵/۵ درصد (غرب گیلان و آستارا) و سال ۱۳۵۵ با ۱۲/۲۹ درصد (شهرستان تالش) مربوط بوده است و میانگین رشد جمعیت در نقاط شهری غرب گیلان در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ حدود ۵/۳ درصد و در نقاط شهری آستارا و تالش به ترتیب ۳/۳ و ۷/۱ درصد بوده است. افزایش تعداد نقاط شهری شهرستان تالش از یک نقطه شهری در سال ۱۳۴۵ به ۴ نقطه در سال ۱۳۷۵ عامل مؤثر در بالا بودن میزان افزایش و رشد جمعیت شهری در تالش و غرب گیلان بوده است.

جدول شماره ۴- توزیع نسبی جمعیت ده ساله و بیشتر برحسب وضع فعالیت

در مناطق شهری و روستایی غرب گیلان ۱۳۴۵-۷۵

شرح	جمع	شاغل	بیکار (جویای کار)	محصل	خانه دار	درآمد بدون کار	سایر و اظهار نشده
۱۳۴۵	کل	۳۰/۶۱	۱۹/۴۴	۱۰/۰۷	۲۴/۴۴	۴/۴۳	۱۱/۱
	نقاط شهری	۳۲/۲۴	۵/۷۲	۲۵/۶۴	۳۱/۲۶	۳/۶۴	۱/۴
	نقاط روستایی	۴۱/۷۲	۱۹/۴۴	۸/۰	۲۴/۴۴	۴/۴۳	۱۱/۱
۱۳۵۵	کل	۲۵/۳۱	۲۴/۵۱	۲۱/۹۱	۲۵/۲۴	۱/۶۸	۱/۳۵
	نقاط شهری	۲۸/۵۷	۴/۹۸	۳۵/۳۷	۲۷/۰۴	۲/۵۴	۱/۵
	نقاط روستایی	۲۴/۵۹	۲۹/۶۷	۱۸/۱	۲۴/۸۴	۱/۴۹	۱/۳۱
۱۳۶۵	کل	۳۳/۹۲	۹/۳۳	۲۰/۷۱	۳۰/۱	۱/۲۹	۴/۶۱
	نقاط شهری	۳۳/۳۵	۸/۶۶	۲۴/۱۵	۲۷/۵	۱/۷۳	۴/۱
	نقاط روستایی	۳۴/۴۸	۹/۵۵	۱۹/۵	۳۱/۱۴	۱/۱۴	۴/۱۹
۱۳۷۰	کل	۳۴/۰	۹/۲۸	۲۴/۳	۲۶/۹	۰/۶۶	۴/۸۶
	نقاط شهری	۳۵/۹۸	۶/۹۱	۲۶/۷۷	۲۵/۸۳	۱/۳۹	۳/۱۲
	نقاط روستایی	۳۳/۲۴	۱۰/۱۶	۲۳/۳۸	۲۷/۳	۰/۴۲	۵/۵
۱۳۷۵	کل	۳۰/۸۶	۶/۲۲	۲۸/۱۳	۲۶/۹	۲/۸۸	۵/۰۱
	نقاط شهری	-	-	-	-	-	-
	نقاط روستایی	-	-	-	-	-	-

- سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان نالش و آستارا، ۴۵-۵۵-۶۵، سازمان برنامه و بودجه.

- نتایج طرح جاری جمعیت شهرستانهای آستارا و نالش، ۱۳۷۰.

۱-۲- افزایش و رشد جمعیت در نقاط روستایی

در نگاه اول به نظر می‌رسد با توجه به بالا بودن میزان مولید در نقاط روستایی در مقایسه با نقاط شهری بایستی میزان افزایش و رشد جمعیت نقاط روستایی بالاتر از نقاط شهری باشد ولی محاسبه رشد جمعیت نشان می‌دهد که علیرغم مولید و باروری

بالا در نقاط روستایی به علت جاذبه‌های مختلف شهرها و مهاجرت از نقاط روستایی به آنها از یک طرف و تبدیل نقاط روستایی پرجمعیت که در فاصله ۷۵-۱۳۴۵ در غرب کیلان سه نقطه روستائی پرده سر، رضوانشهر و ماسال به نقطه شهری تبدیل گشته‌اند همواره رشد جمعیت نقاط روستایی کمتر از نقاط شهری بوده است. بطوری که متوسط رشد جمعیت در غرب کیلان، شهرستانهای آستارا و تالش در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ به ترتیب ۱/۶، ۱/۷، ۱/۵ درصد بوده است.

البته علیرغم مهاجرفرستی نقاط روستایی و کاهش جمعیت آنها هنوز در غرب کیلان الگوی سکونت‌گزینی روستایی است که به غیر از شهرستان آستارا که در سرشماری آینده یعنی در سال ۱۳۸۵ با توجه به روند کنونی الگوی سکونت‌گزینی از روستایی به شهری تبدیل خواهد شد. شهرستان تالش و کل ناحیه به جهت فاصله جمعیتی زیاد بین شهرها و روستاها، الگوی روستانشینی ادامه خواهد یافت.

بالاترین میزان رشد جمعیت در نقاط روستایی در ناحیه به سال ۱۳۶۵ با ۲/۷۴ درصد و پایین‌ترین میزان رشد به سال ۱۳۷۵ با ۰/۲۲ درصد که از سال ۱۳۶۵ به روند کاهشی داشته است مربوط می‌شود.

توزیع افزایش و رشد جمعیت در دهستانهای غرب کیلان در فاصله سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵ نشانگر این مطلب است که علیرغم افزایش جمعیت روستایی ناحیه در فاصله سالهای مذکور، در همه دهستانهای غرب کیلان میزان افزایش و رشد جمعیت همسان نبوده و حتی برخی از دهستانها رشد منفی دارند.

۱۰-۳- زمان دوبرابر شدن جمعیت

یکی از هشدارهای مهمی که از رشد جمعیت می‌توان استنباط نمود زمان دو برابر شدن جمعیت است. هرچه رشد جمعیت بالاتر باشد قطعاً این فاصله زمانی کمتر خواهد شد و زمان کافی برای بوجود آوردن و ایجاد امکانات زیستی وجود نخواهد داشت.

براین اساس در غرب کیلان با کاهش میزان رشد جمعیت از سال ۱۳۶۵ به بعد مدت زمان دو برابر شدن جمعیت افزایش پیدا کرده و از ۱۸ سال در غرب کیلان و

شهرستان تالش و ۱۷ سال در شهرستان آستارا در سال ۱۳۶۵ به ۷۵ سال در غرب گیلان، ۵۳ سال در شهرستان آستارا و ۸۳ سال در شهرستان تالش افزایش یافته است. با توجه به نرخ بالای رشد جمعیت در نقاط شهری غرب گیلان، مدت زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت، هرچند در مقایسه با کل ناحیه به $\frac{1}{3}$ آن می‌رسد ولی، از سال ۱۳۶۵ با کاهش رشد جمعیت شهری افزایش یافته و از ۸ سال در سال ۱۳۶۵ به ۲۵ سال در سال ۱۳۷۵ رسیده است.

در نقاط روستایی ناحیه مورد مطالعه به جهت پایین بودن رشد جمعیت، علیرغم رشد طبیعی بالای جمعیت، مدت زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت از متوسط غرب گیلان و نقاط شهری بالاتر است بطوری که از ۲۶ سال در سال ۱۳۶۵ به ۳۱۸ سال (با نرخ رشد ۲۲٪) در سال ۱۳۷۵ رسیده و این رقم برای شهرستانهای آستارا و تالش به ترتیب با ۲۴ و ۲۶ سال در سال ۱۳۶۵ تا ۲۰۰ (با نرخ رشد ۳۵٪) و ۳۶۸ (با نرخ رشد ۱۹٪) سال در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵- رشد و مدت زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت غرب گیلان در فاصله سالهای ۷۵ - ۱۳۳۵

مناطق	شرح	۱۳۳۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
غرب گیلان	تعداد جمعیت (نفر)	۱۵۱۵۹۶	۱۹۳۴۶۳	۲۸۳۱۲۰	۳۱۰۹۲۴	۳۲۵۶۷۴
	نرخ رشد جمعیت (درصد)	-	۲/۴۷	۳/۸۸	۱/۸۹	۰/۹۳
	زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت (سال)	-	۲۸	۱۸	۳۷	۷۵
شهرستان آستارا	تعداد جمعیت (نفر)	۲۹۱۷۳	۳۵۹۴۵	۵۳۳۴۰	۵۹۲۱۱	۶۳۲۵۴
	نرخ رشد جمعیت (درصد)	-	۲/۱۱	۴/۰۳	۲/۱۱	۱/۳۳
	زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت (سال)	-	۳۳	۱۷	۳۳	۵۳
شهرستان تالش	تعداد جمعیت (نفر)	۱۲۲۴۲۳	۱۵۷۵۱۸	۲۲۹۷۸۰	۲۵۱۷۱۳	۲۶۲۴۲۰
	نرخ رشد جمعیت (درصد)	-	۲/۵۵	۳/۸۵	۱/۸۴	۰/۸۴
	زمان لازم برای دوبرابر شدن جمعیت (سال)	-	۲۷	۱۸	۳۸	۸۳

۱۱- آینده‌نگری جمعیت در غرب گیلان

در این پژوهش با بهره‌گیری از روش ریاضی ضمن محاسبه رشد جمعیت در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵ که در سطور قبل به آنها اشاره شد به پیش‌بینی و آینده‌نگری جمعیت غرب گیلان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ پرداخته شده است.

جهت پیش‌بینی جمعیت، براساس سه فرض رشد جمعیت در فاصله سالهای ۷۵-۱۳۴۵، ۷۵-۱۳۶۵ به ترتیب رشد متوسط، رشد بالا و رشد کم (پایین) در فاصله زمانی ۳۰، ۲۰، ۱۰ ساله اقدام شده است. ضمن برآورد تعداد جمعیت برای سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ با سه فرض فوق، میانگین تعداد جمعیت در سالهای مذکور با فرض‌های کم، متوسط و زیاد محاسبه شده است. براین اساس متوسط تعداد جمعیت غرب گیلان در سال ۱۳۸۰، به ۳۶۶۶۲۴ نفر و در سال ۱۳۸۵ به ۴۱۳۲۴۴ نفر خواهد رسید. میانگین تعداد جمعیت شهرستانهای آستارا و تالش در سال ۱۳۸۰ به ترتیب ۷۱۴۵۹ و ۲۹۵۱۹۴ نفر و در سال ۱۳۸۵، ۸۰۷۸۸ و ۳۶۰۷۰۸ نفر خواهد بود (جدول شماره ۶).

۱۱-۱- آینده‌نگری جمعیت در مناطق شهری

میزان افزایش جمعیت در نقاط شهری در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ با فرض اینکه هیچ نقطه جدید شهری ایجاد نشود بیشتر شده و ترکیب جمعیت شهری و روستایی از نظر سهم (درصد) در مقایسه با سال ۱۳۷۵ برهم خواهد خورد. براساس میانگین برآورد جمعیت شهری غرب گیلان در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ به ترتیب به ۱۲۵۹۸۶ و ۱۶۶۹۹۹ نفر خواهد رسید و در این صورت سهم جمعیت شهری از ۳۰ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۳۴/۴ و ۴۰/۴ درصد در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ خواهد رسید.

لازم به توضیح است که تغییر در تقسیمات اداری شهرستان تالش و تبدیل بخشهای رضوانشهر و ماسال و شاندرمن به دو شهرستان مجزا و ارتقاء شهر پره‌سر

به مرکز بخش و دهستان اسالم موجب خواهد شد که در فاصله سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ جمعیت‌پذیری نقاط شهری مذکور بیشتر از سالهای قبل شود و با تبدیل برخی از نقاط روستایی نظیر: اسالم (ناورود)، بازار جمعه (شاندرمن)، لیسار از شهرستان تالش و لوندویل از شهرستان آستارا به شهر، تعداد و درصد جمعیت شهری غرب گیلان افزایش چشمگیری یافته و در عوض از جمعیت روستایی ناحیه کاسته خواهد شد.

۱۱-۲- آینده‌نگری جمعیت در مناطق روستایی

برآورد تعداد جمعیت روستایی با فرضهای سه‌گانه برای سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که در ده سال آینده نیز مانند سالهای گذشته بر تعداد جمعیت روستایی افزوده خواهد شد و از تعداد ۲۲۹۷۷۰ نفر در سال ۱۳۷۵ در کل ناحیه بطور متوسط به ۲۴۸۲۱۸ و ۲۶۹۹۳۱ نفر در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ خواهد رسید ولی سهم (درصد) جمعیت روستایی از ۷۰ درصد به ۶۵/۶ و ۵۹/۶ درصد کاهش خواهد یافت و به غیر از شهرستان آستارا که از سال ۱۳۸۰ به بعد الگوی سکونت‌گزینی آن به شهری تغییر خواهد یافت در کل ناحیه و شهرستان تالش الگوی سکونت‌گزینی همچنان روستایی باقی خواهد ماند.

برآورد تعداد جمعیت نقاط روستایی غرب گیلان به تفکیک دهستان نشان می‌دهد که علیرغم افزایش تعداد جمعیت نقاط روستایی غرب گیلان و شهرستانهای آستارا و تالش در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵، اولاً میزان افزایش جمعیت در دهستانهای ناحیه یکسان نیست، ثانیاً برخی از دهستانهای ناحیه با کاهش جمعیت مواجه خواهند بود که عواملی نظیر موقعیت نسبی دهستانها از نظر قرارگیری در بخش جلگه‌ای، کوهپایه‌ای یا کوهستانی، تعداد نقاط روستایی و جمعیت آنها، فعالیت‌های اقتصادی بویژه کشاورزی و صنعت، مساحت دهستانها بویژه در بخش جلگه‌ای در میزان افزایش جمعیت‌پذیری دهستانها نقش دارد.

جدول شماره ۶ - پیش‌بینی جمعیت غرب گیلان به تفکیک نقاط شهری و

روستایی در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۰

شهرستان تالش			شهرستان آستارا			غرب گیلان			مناطق	
روستایی	شهری	جمع	روستایی	شهری	جمع	روستایی	شهری	جمع	شرح	
۱۹۷۱۸۲	۶۵۳۲۸	۲۶۲۵۱۰	۳۲۵۸۸	۳۰۶۶۶	۶۳۲۵۴	۲۲۹۷۷۰	۹۵۹۰۴	۳۲۵۶۷۴		
۱/۷۷	۸/۳۵	۲/۵۷	۱/۸۸	۲/۶۲	۲/۶۱	۱/۸۲	۶/۰۶	-	۱۳۴۵-۷۵	رشد جمعیت در هزار نفر
۲/۲۴	۱۱/۱۲	۴/۲	۲/۲۴	۴/۲۶	۳/۰۶	۲/۲۹	۷/۷۲	-	۱۳۴۵-۶۵	
۰/۸۴	۳/۰۴	۱/۳۴	۱/۱۶	۲/۳۶	۱/۷۲	۰/۸۸	۲/۸۱	-	۱۳۶۵-۷۵	
۲۱۵۲۶۱	۹۷۴۱۹	۳۱۲۶۸۰	۳۵۷۶۹	۳۶۶۵۱	۷۲۴۲۰	۲۵۱۴۵۴	۱۲۸۷۰۵	۳۸۰۱۵۹	فرض اول	برآورد جمعیت سال ۱۳۸۰
۲۲۰۲۷۸	۱۱۰۵۲۵	۳۳۰۸۰۳	۳۶۴۰۵	۳۷۷۷۹	۷۴۱۸۴	۲۵۷۳۱۲	۱۲۹۰۹۷	۳۸۶۴۰۹	فرض دوم	
۲۰۵۶۰۴	۷۵۷۷۶	۲۸۱۳۸۰	۳۴۵۲۲	۳۴۴۵۹	۶۸۹۸۱	۲۳۵۸۸۹	۱۱۰۱۵۷	۳۴۶۰۴۶	فرض سوم	
۲۳۴۹۹۸	۱۴۵۴۷۵	۳۸۰۴۷۳	۳۹۲۶۰	۴۳۸۰۳	۸۳۰۶۳	۲۷۵۱۸۵	۱۷۲۷۲۴	۴۴۷۹۰۹	فرض اول	برآورد جمعیت سال ۱۳۸۵
۲۴۶۰۷۹	۱۸۷۲۵۰	۴۳۳۳۲۹	۴۰۶۶۹	۴۶۵۴۱	۸۷۲۱۰	۲۸۸۱۵۵	۲۰۱۷۴۴	۴۸۹۸۹۹	فرض دوم	
۲۱۴۳۸۶	۸۸۰۱۶	۳۰۲۴۰۲	۳۶۵۷۱	۳۸۷۲۲	۷۵۲۹۳	۲۴۶۴۵۲	۱۲۶۵۲۹	۳۷۲۹۸۱	فرض سوم	
۲۱۳۷۱۴	۹۴۷۵۳	۳۰۸۴۶۷	۳۵۵۶۵	۳۶۲۹۶	۷۱۸۶۱	۲۴۸۲۱۸	۱۲۵۹۸۶	۳۷۴۲۰۴	۱۳۸۰	میانگین برآورد
۲۳۱۸۲۱	۱۴۰۲۴۸	۳۷۲۰۶۹	۳۸۸۳۳	۴۳۰۲۲	۸۱۸۵۵	۲۶۹۹۳۱	۱۶۶۹۹۹	۴۳۶۹۳۰	۱۳۸۵	جمعیت

۱۲- پیشنهادات

- گسترش دسترس زمینی در سطوح تمامی نقاط روستایی ناحیه و تنظیم دسترس مناسب بین سکونتگاههای روستایی با سکونتگاههای واسطه، مراکز دهستان، بخش و شهرستان.

- تأمین خدمات زیربنایی و روبنایی روستاهای ناحیه به عنوان ارکان توسعه ناحیه؛ هرچند نقاط شهری نیز در برخی موارد با این محرومیت مواجه هستند.

- ایجاد زمینه‌های لازم برای اشتغال جمعیت فعال اعم از بیکاران در جستجوی کار، بیکاران فصلی و نیز تعداد افرادی که هر ساله به سن فعالیت می‌رسند.

- ارائه خدمات و نهادهای کشاورزی به مناطق روستایی با توجه به علاقه‌مندی مردم برای سکونت در زادگاه خود و عدم تکافوی درآمد آنها برای تأمین نیازهای خویش که منجر به مهاجرت به نقاط شهری ناحیه و خارج از ناحیه می‌شوند.
- افزایش توان جمعیت‌پذیری نقاط روستایی و شهرهای کوچک ناحیه به منظور توزیع مطلوب جمعیت در سطح غرب گیلان.
- ایجاد هماهنگی بین طرحهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و ناحیه مورد مطالعه با برنامه‌ریزیهای تنظیم خانواده.
- تلاش و تأکید در جهت ارتقاء سطح زندگی بویژه تأمین اجتماعی در سنین سالخوردگی که خود می‌تواند در کنترل مولید بویژه در مناطق روستایی مؤثر واقع شود.
- اختصاص بودجه قابل توجه به برنامه‌های تنظیم خانواده بطوری که خدمات برنامه تنظیم خانواده در مقیاس وسیعی و بصورت رایگان در اختیار کلیه خانواده‌های متقاضی اعم از شهری، روستایی و عشایری قرار گیرد.
- توزیع رایگان وسایل پیشگیری، بالا بردن مراقبت‌های پزشکی در قبل و بعد از زایمان، انجام آزمایشهای قبل از ازدواج و مشاوره در امور وراثتی و تشویق افراد به اجرای برنامه‌های تحقیقاتی مرتبط با کنترل جمعیت.
- اولویت دادن به آموزش همگانی و وسیع بویژه در ارتباط با وضعیت کشور و ناحیه در رابطه با عدم هماهنگی بین جمعیت با امکانات موجود و تأکید بر این مطلب که کنترل جمعیت هم منافع ملی و ناحیه‌ای و هم منافع شخصی افراد را تأمین می‌کند.
- با توجه به نقش تحصیلات، اشتغال و فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت زنان در فعالیت‌های خارج از منزل در استفاده از وسایل پیشگیری مطمئن، ایجاد زمینه‌های مساعد برای تحصیل و ادامه آن، افزایش میزان اشتغال می‌تواند برای نیل به هدف کنترل رشد جمعیت مؤثر واقع شود.
- توصیه و آموزش لازم جهت بالا بردن سطح آگاهی خانواده‌ها برای رعایت فاصله بین

فرزندان.

- اجرای وسیع برنامه‌های آموزشی، بهداشتی و تنظیم خانواده از طریق وسایل ارتباط جمعی به خانواده‌ها بویژه عموم مردم و توسط مدارس و دانشگاهها به دانش‌آموزان و دانشجویان با انتخاب مطالب و موضوعات مناسب و مرتبط با برنامه‌های تنظیم خانواده و کنترل جمعیت.

- توسعه شبکه بهداشتی و درمانی ناحیه در قالب مراکز بهداشتی و درمانی و خانه‌های بهداشت در سطح کلیه روستاهای ناحیه بویژه در غرب ناحیه مورد مطالعه و بالاخص روستاهای شهرستان تالش با توجه به تعداد زیاد نقاط روستای این شهرستان جهت پوشش کامل و واقعی خانوارها.

- جلب اطمینان خانواده‌ها به برنامه‌های تنظیم خانواده و کنترل رشد جمعیت و تشویق و دادن آگاهی‌های لازم به مردان جهت استفاده از روشهای جلوگیری از باروری.
- کاهش بعد خانوار به چهارنفر که در این صورت میزان رشد جمعیت به کمتر از یک درصد کاهش خواهد یافت.

- امید است که با آگاهی مردم به مسایل و مشکلات جمعیتی که در حال حاضر در این ناحیه مانند سایر نواحی کشور احساس می‌شود و در صورت تداوم آن در سالهای آتی مشکلات و تنگناها در زمینه‌های مختلف نظیر: تغذیه، اشتغال، مسکن، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، مهاجرت و... پایدار خواهد ماند موانع توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناحیه که در ارتباط با جمعیت قرار می‌گیرد مرتفع شده و شاهد شکوفایی و توسعه همه جانبه غرب گیلان و سراسر کشور باشیم.

منابع:

- ۱- آشفته تهرانی امیر، جامعه‌شناسی و آینده‌نگری جمعیت ایران، جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان، ۱۳۶۴
- ۲- امانی دکتر مهدی، روشهای تحلیل جمعیت‌شناسی (آنالیز دموگرافیک)، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، جلد اول، ۱۳۳۸
- ۳- پولارد الحاج، یوسف فرحت و پولارد، جی‌ال ترجمه ه آقا، ع. ر. آیت‌اللهی، م. سیفی، ر. عباسی و م. ک. منصوریان، روشهای تطبیل جمعیت، مرکز جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز، ۱۳۷۱
- ۴- تقوی نعمت... میانی جمعیت‌شناسی، چاپ دوم، انتشارات نیا (نیما) تبریز، ۱۳۷۲
- ۵- جلالین هذرا، اثرات اشتغال زنان کارگر بر میزان باروری آنان، مجموعه مقالات سمینار بررسی مسایل جمعیتی ایران، جلد دوم، مرکز جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز، اردیبهشت ماه ۱۳۷۲
- ۶- جمالی دکتر فیروز (ترجمه)، مقدمه‌ای بر جغرافیای جمعیت، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۷۰
- ۷- جوان دکتر جعفر، جمعیت ایران و بستر جغرافیایی آن، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱۰۱-۱۳۶۷
- ۸- زنجان‌دکتر حبیب... مجموعه مباحث و روشهای شهرسازی، جمعیت، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۶۹
- ۹- زنجان‌دکتر حبیب... جمعیت و شهرنشینی در ایران، جلد اول، جمعیت، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۷۰
- ۱۰- زرزیبر، ترجمه دکتر سیروس سهامی، جغرافیای جمعیت، نشر نیکها، ۱۳۷۱
- ۱۱- شیخی دکتر محمدتقی، جامعه‌شناسی جمعیت و تنظیم خانواده، نشر دیدار، ۱۳۷۳
- ۱۲- علیزاده شادابراهیم، بررسی جغرافیایی کوچ‌نشینان غرب گیلان (دهستان حویق)، استاد راهنما نصر... مولایی‌هشجین، پایان‌نامه تحصیلی دوره کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، گروه جغرافیا، سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳
- ۱۳- فرهادی یدا... سیاستگذاری جمعیت و وضعیت کمیسیون سیاستهای جمعیتی، فصلنامه علمی - پژوهشی جمعیت، سازمان ثبت احوال کشور، شماره ۶ و ۵، پاییز و زمستان ۱۳۷۲
- ۱۴- قلی‌پور رافیک، وضعیت تنظیم خانواده و سیاستهای جمعیتی در چین، فصلنامه علمی - پژوهشی جمعیت،

شماره ۱۷ پاییز ۱۳۷۵

۱۵- مشیری دکتر سیدرحیم و مولایی هسجین نصر... اقتصاد کوچ‌نشینان ایران، (رشته جغرافیا)، دانشگاه پیام نور،

۱۳۷۴

۱۶- مطیعی لنگرودی دکتر سیدحسین، جغرافیای اقتصادی ایران، جلد اول، انتشارات چاپخانه دانشگاه فردوسی

مشهد، ۱۳۷۳

۱۷- مولایی هسجین نصر... تحلیلی جغرافیایی از جمعیت کوچ‌نشینان استان فارس، مجموعه مقالات هشتمین

کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۱

۱۸- مولایی هسجین نصر... بررسی جغرافیایی روند تحولات جمعیت در غرب گیلان تأکید بر سیاستهای

جمعیتی، مطالعه موردی شهرستانهای آستار و تالش، طرح پژوهشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، گروه

جغرافیا ۱۳۷۹

۱۹- مولایی هسجین نصر... تحلیلی پیرامون توزیع و تراکم جمعیت در منطقه زلزله‌زده رودبار گیلان، مجموعه

مقالات سمینار بررسی مسایل جمعیتی ایران، مرکز جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز، جلد دوم، ۱۳۷۲

۲۰- مولایی هسجین نصر... بررسی جغرافیایی ساختار جمعیتی منطقه رودبار در بعد از زلزله ۳۱ خرداد ماه

۱۳۶۹، نهمین کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه تبریز، مهر ماه ۱۳۷۳

۲۱- مولایی هسجین نصر... جمعیت و بحران آلودگی هوا، نشریه علمی - فنی سازمان جغرافیایی وزارت دفاع و

پشتیبانی نیروهای مسلح، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۷۴

۲۲- مولایی هسجین نصر... پژوهشی در ساختار جمعیتی منطقه زلزله‌زده رودبار گیلان، مؤسسه جغرافیایی و

انتشارات ارشاد، ۱۳۷۴

۲۳- مهدوی دکتر مسعود، اصول و مبانی جغرافیای جمعیت، انتشارات قومس، ۱۳۷۳

۲۴- نظری دکتر علی‌اصغر، جغرافیای جمعیت ایران، (رشته جغرافیا)، دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۷۲

۲۵- آمار نامه استان گیلان سال ۱۳۷۰، معاونت آمار و اطلاعات رسانی برنامه و بودجه گیلان، ۱۳۷۱

۲۶- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵، نتایج تفصیلی شهرستان آستار، مرکز آمار ایران

۲۷- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵، نتایج تفصیلی شهرستان آستار، مرکز آمار ایران

۲۸- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، نتایج تفصیلی شهرستان آستار، مرکز آمار ایران

۲۹- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵، گزارش مقدماتی استان گیلان، سازمان برنامه و بودجه گیلان،

۱۳۷۶

۳۰- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵، فرهنگ آبادیهای استان گیلان، مرکز آمار ایران

۳۱- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵، فرهنگ آبادیهای استان گیلان، مرکز آمار ایران

۳۲- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، فرهنگ آبادیهای شهرستان آستارا، مرکز آمار ایران، نتایج

تفصیلی

۳۳- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵، نتایج تفصیلی شهرستان تالش، مرکز آمار ایران

۳۴- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵، نتایج تفصیلی شهرستان تالش، مرکز آمار ایران

۳۵- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، نتایج تفصیلی شهرستان تالش، مرکز آمار ایران

۳۶- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، فرهنگ آبادیهای شهرستان تالش، مرکز آمار ایران

۳۷- طرح جاری جمعیت سال ۱۳۷۰، نتایج تفصیلی شهرستان آستارا، مرکز اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران

۳۸- طرح جاری جمعیت سال ۱۳۷۰، فرهنگ آبادیهای شهرستان آستارا، مرکز اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران

۳۹- طرح جاری جمعیت سال ۱۳۷۰، نتایج تفصیلی شهرستان تالش، مرکز اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران

۴۰- طرح جاری جمعیت سال ۱۳۷۰، فرهنگ آبادیهای شهرستان تالش، مرکز اطلاع‌رسانی مرکز آمار ایران

۴۱- فرهنگ جغرافیایی روستاهای کشور، ۴- شهرستان آستارا، انتشارات سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۷۰

۴۲- فرهنگ جغرافیایی روستاهای کشور، ۶- شهرستان طوالش، انتشارات سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۷۱

۴۳- کتاب گیلان، جلد دوم، گروه پژوهشگران ایران، چاپ اول، چاپخانه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پاییز

۱۳۷۴

۴۴- نقشه توپوگرافی ۱:۲۵۰۰۰۰ غرب گیلان، شیت‌های بندرانزلی و اردبیل، نقشه عملیات مشترک زمینی اداره

جغرافیایی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح ۱۳۶۵

۴۵- ویژگیهای جمعیتی استان فارس، ویرایش اول، سازمان برنامه و بودجه استان فارس، مرکز انفورماتیک و

مطالعات توسعه جنوب، پاییز ۱۳۷۱